

Manana Kvataia

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

მანანა კვატაია

საქართველო, თბილისი

თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

**The Paradigm of the German “Urphenomenon”
and its Reception by Georgian Writer**

**გერმანული „ურფენომენის“ პარადიგმა ქართველი მწერლის
რეცეფციით**

At the beginning of the last century, the devastating First World War also altered the intellectual world's agenda. The main trends of that most challenging time were also reflected in the pages of Georgian periodicals. Grigol Robakidze began publishing his opuses in the newspaper "Kavkazi" in 1914. In these pieces, the author delves deeply into the existential problems of the countries being involved in the world war, studies and analyzes the national markers of the main figurants of a “big war” (Germany, Russia, France, etc.), discusses their national phenomenon, etc. Robakidze's publicistic letters dedicated to the study of the German "urphenomenon", are of conceptual nature. When discussing the spiritual markers of pre-war Europe, Grigol Robakidze makes reference to Richard Hamann's "Impressionism in Life and Art".

Key words: First World War, Grigol Robakidze, the German "urphenomenon"

საკვანძო სიტყვები: პირველი მსოფლიო ომი, გრიგოლ რობაქიძე, გერმანული „ურფენომენი“

კულტურათა თავისთავადობის გამოვლენის საუკეთესო გზად მიხაილ ბახტინი მათ დიალოგს მიიჩნევს, რის შედეგად „*უცხო კულტურა მხოლოდ სხვა კულტურის თვალში წარმო-აჩენს თავის თავს*“. ასევეა „*ყოველი ღირებული მოდელი ნაციონალური მწერლობისა*“, რომელიც „*თავისი ორიგინალობით ავსებს და ამდიდრებს უნივერსალურ სტანდარტს*“ (ირმა რატიანი). ჰანს გეორგ გადამერის აზრით, როდესაც ტექსტი ერთი კულტურულ-ისტორიული კონტექსტიდან მეორეში აღმოჩნდება, ახალი ინტენციები იბადება.

მსოფლიოს გლობალურ გამოწვევებს ავტორთა ტექსტები შესატყვისად აირეკლავს. ცნობილია, რომ გასული საუკუნის დასაწყისის ევროპა ტრაგიკულმა კატაკლიზმებმა შეძრა: 1914 წლის ზაფხულში კონტინენტზე მოვლენები მოულოდნელად განვითარდა და ინტელექტუალური სამყაროს დღის წესრიგიც შეცვალა დამანგრეველმა პირველმა მსოფლიო ომმა. ამერიკელი პოლიტოლოგის, ჯ. კენანის დეფინიციით, „*ყველაფერი, რაც მსოფლიოში მე-20 საუკუნეში მოხდა, პირველი მსოფლიო ომიდან მომდინარეობს*“. ბრიტანელი ისტორიკოსი ე.ჯ.პ. ტეილორი წერს: „*ეჭვგარეშეა, რომ ევროპაში ომის გარდუვალობა განსაზღვრა გერმანიის სწრაფვამ, გაბატონებულიყო კონტინენტზე*“. მიუთითებენ, რომ ფართო მასშტაბის ომი ჯერ კიდევ 1888 წელს იწინასწარმეტყველა გერმანიის კანცლერმა, ოტო ფონ ბისმარკმა, რომელსაც უთქვამს: „*ბალკანეთში ჩადენილი რაიმე სისულელე დიდ ევროპულ ომს მოგვიტანს*“. ქართველი ანალიტიკოსის ალექსანდრე რონდელის

თქმით, საერთაშორისო ურთიერთობებს საკუთარი კანონზომიერება აქვს, ხოლო ომები რთული ისტორიული პროცესების გამოვლინებაა, მათი აკრძალვა კი უტოპია. საგულისხმოა საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრის, ჟორჟ კლემანსოს შეგონება: „*ომი იმდენად სერიოზული რამ არის, რომ იგი მთლიანად სამხედროებს არ უნდა მიანდო*“.

მკვლევართა დასკვნით, ყოველი დიდი ომი ან რევოლუცია გავლენას ახდენს ისტორიის განვითარებაზე და, დამანგრეველი ხასიათის მიუხედავად, ისტორიის მამოძრავებელი ფაქტორი ხდება. ცნობილია, რომ პირველი მსოფლიო ომი, რომელიც ძირითადად ევროპაში მიმდინარეობდა, თითქმის ყველა კონტინენტს შეეხო. „*დღევანდელი თვალსაწიერიდან კარგად ჩანს, რომ ომი გარდუვალი აღმოჩნდა ბევრი ერთმანეთთან დაკავშირებული მოვლენის შედეგად*“ და *რამდენიმე ქვეყნის ქმედებამ საბედისწერო შედეგი გამოიღო*“ (რონდელი, 2014, გვ. 2). XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე მსოფლიო არენაზე ამბიციური გეგმებით გამოვიდა გერმანია, რომელიც ცდილობდა, ხელში ჩაეგდო დიდი ბრიტანეთის, ბელგიის, ნიდერლანდების კოლონიები, შეენარჩუნებინა ელზასი და ლოტარინგია, რომელიც 1870 წელს საფრანგეთს წაართვა, რუსეთის იმპერიისაგან ჩამოეშორებინა პოლონეთი, უკრაინა, ბალტიისპირეთი, თავისი გავლენისათვის დაემორჩილებინა ოსმანთა იმპერია, ბულგარეთი და ავსტრია-უნგრეთთან ერთად ბალკანეთზე თავისი კონტროლი დაემყარებინა. 1900-1909 წლებში გერმანიის კანცლერი გახლდათ ბერნჰარდ ფონ ბიულოვი, რომელიც პირდაპირ აცხადებდა: „*ის დრო წავიდა, როდესაც გერმანელი ერთ მეზობელს მიწას უთმობდა, მეორეს – ზღვებს, თავისთვის კი ცას იტოვებდა. ჩვენ ვითხოვთ ადგილს მზის ქვეშ!*“ გერმანელთა საერთო მისწრაფება მზისქვეშეთში საკუთარი ადგილის დამკვიდრება გახდა.

პირველმა მსოფლიო ომმა რადიკალურად შეცვალა მილიონობით ადამიანის ბედი. 1914 წლის ცხელი ზაფხულის მოვლენები საყოველთაო მსჯელობისა და განხილვის საგანი გახდა. მსოფლიო პრესა მოსახლეობას ფრონტის ხაზიდან უახლეს ინფორმაციებს აწვდიდა. მასშტაბური ომის პერიპეტეიების ოპერატიული გაშუქება საქართველოს პერიოდული გამოცემების ლაიტმოტივიც გახდა: ოფიციალური ინფორმაციების გვერდით იბეჭდებოდა ანალიტიკური პუბლიკაციები, რომლებიც მკითხველს არსებულ ურთულეს სიტუაციაში ორიენტირების საშუალებას აძლევდა.

1914 წლიდან გაზეთ „კავკაზის“ „ომისა და კულტურის“ განყოფილებაში ქვეყნდებოდა გრიგოლ რობაქიძის წერილები, რომლებშიც ავტორი კომპლექსურად იკვლევს მსოფლიო ომში ჩართული სახელმწიფოების ექსისტენციურ პრობლემატიკას, სწავლობს და აანალიზებს „დიდი ომის“ მთავარი ფიგურანტების (გერმანია, რუსეთი, საფრანგეთი და სხვ.) ეროვნულ მარკერებს, მსჯელობს მათ ნაციონალურ ფენომენზე და სხვ. ამასთან, ქართველი ავტორი უხვად იყენებს ევროპელი მოაზროვნეების შესაბამის ნაშრომებს, მის განსახილველ თემატიკას რომ ეძღვნება.

ანალიტიკური ნაშრომი „გერმანიის სულიერი არსის შესახებ“ ქართველმა მწერალმა „გრ. რობაქიძე-კავკასიელის“ ფსევდონიმით გაზეთ „კავკაზში“ 1915 წლის 29 ნოემბერს გამოაქვეყნა. წერილის მიხედვით, გერმანიის ნაციონალური იდეალი ოფიციალურად გამოიხატება ბეტმან-ჰოლვეგის ცნობილ ისტორიულ ფორმულაში – *Gebot kennt keine Not* – *საჭიროებამ არ იცის კანონი*. რობაქიძე შენიშნავს: „*ამ კანონს მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, როცა გერმანელები კანტის საპირისპირო ფორმულას *Not kennt kein Gebot* – კანონმა არ იცის საჭიროება – აღიარებენ*“. მწერლის თქმით, „*ამ ორი ფორმულის შეერთებამ მოგვცა გერმანელი ხალხის „ბოროტი ნება*“ და მსოფლიოსთვის მთავარი საფრთხე გერმანელების დაუნდობლობა კი არა, ამ დაუნდობლობის დაგეგმარება და წინასწარ განსაზღვრულობა გახლავთ. გრიგოლ რობაქიძე გერმანულ სახელმწიფო მანქანას ურჩხულად ადარებს, რომელიც ყოველდღიურად ცოცხალ ადამიანურ მასალას „*ცემენტად და რკინად*“ ადნობს. „*მისთვის ადამიანი არ არის მიზანი, არამედ უბრალო საშუალება*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 337).

გაზეთ „კავკაზში“ გამოქვეყნებულ წერილში „გერმანიის სულიერი არსის შესახებ“ გრიგოლ რობაქიძე გერმანელობის უმთავრეს მახასიათებლებს გამოყოფს და აღნიშნავს, რომ ეს ხალხი, „*ყველა თავისი გამოვლენით, სახელმწიფოსა და ხელისუფლების უზომო ერთგულია*“ და ეს ერთ-

გულემა კერპთაყვანისმცემლობას უფრო ჰგავს, ვიდრე უბრალო მონურ მორჩილებას. ქართველი მწერლის რეფლექსიით, გერმანელები მზად არიან, სახელმწიფოს გამო მსხვერპლი გაიღონ და ამის მიზეზი „არ არის შიში, არამედ სინდისიერება“. ომის დროს ისინი არც მტერს ინდობენ, არც საკუთარ თავს. გერმანელები „ამარცხებენ მტრებს დარაზმულობით, თავგანწირვითა და კოლექტიური ენერჯით“. შევნიშნავთ, რომ თომას მანს გერმანელთა „ურფენომენზე“ განსხვავებული მოსაზრება ჰქონია. ის წერდა: „გერმანიის მთელი სათნოება და სილამაზე მხოლოდ ომში იხსნება. გერმანული სული მეომარია არა ზნეობრიობის, პატივმოყვარეობის, ან გამარჯვების მანიის თუ იმპერიალიზმის გამო. მას ახასიათებს რაღაც სიღრმისეული და ირაციონალური – დემონური და გმირული ელემენტი“.

რობაქიძის რეფლექსიით, გერმანელი ხალხი ისტორიულად წინააღმდეგობრივ გარემოში ჩამოყალიბდა, რამაც განაპირობა ის, რომ მათ „სახელმწიფოებრივ ცნობიერებაში ცოცხლობს ზეზნეობრივი ენერჯია“, გამოხატული კანტისა და მილერის ფორმულით „შენ შეგიძლია, ანუ უნდა გააკეთო“. გერმანელის სულიერი სახე „ბარბაროსულია“, რაც უარყოფითთან ერთად დადებითი კონოტაციითაც ხასიათდება. წერილში მწერალი ლოგიკურ კითხვას სვამს: „როგორ შევუსაბამოთ გერმანელთა „ბარბაროსობა“ მათსავე მაღალ კულტურას?“ წერილში მოტანილია XII საუკუნის ინგლისელის მიერ წარმოთქმული სიტყვები, რომლებიც მას გერმანელებზე რიჩარდ ლომგულის უკანონო დატყვევების გამო წარმოუთქვამს: „ო, ველური ხალხო! ო, ველური მხარე! აქ ყოველთვის ცხოვრობდნენ დიდი ზომისა და ძალის ადამიანები, სხეულით მოქნილები, თუმცა სულიერად დაცემულები და, სამართლიანობის მხრივ, ბრიყვები“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 338).

წერილში „გერმანიის სულიერი არსის შესახებ“ მწერალი „ბარბარიზმის“ და „განათლების“ ერთმანეთთან ფაქტობრივ შეთავსებაზე მსჯელობს და განმარტავს, რომ „ბარბარიზმი“ საერთოდ აღნიშნავს არა კულტურის დონეს, არამედ განვითარების ტიპს, ხოლო მისთვის დამახასიათებელი „პრიმიტიულობა“ ის კატეგორიაა, რომელიც გამოხატავს „სულიერი ტიპის ხარისხს, და არა კულტურული ტიპის საფეხურს“. „კულტურის“ კონცეპტს რობაქიძე განმარტავს, როგორც „ქმედითობას, შემოქმედებითი ნების ტიტანურ დამაბულობას“, ხოლო „ბარბაროსობის“ ცნების გააზრებისას მწერალი შენიშნავს, რომ რომელიმე თანამედროვე, ტელეფონითა და ტელეგრაფით შეიარაღებული ადამიანიც კი შეიძლება, ბარბაროსი იყოს.

რობაქიძე გერმანელების ხასიათის განმსაზღვრელ ფაქტორად ქმედითუნარიანობას აღიარებს, რაც, მისი აზრით, გამოიხატა გოეთეს ფაუსტის სიტყვებში: „დასაბამიდან იყო საქმე“. მწერალი ფიქრობს, რომ გერმანელები მეოცნებენი არ არიან, რასაც მოწმობს გეტმან-გოლვეგის ფრაზა: „ჩვენ გადავეჩვიეთ სენტიმენტალობას“. გერმანელი ხალხის არსებით მარკერებად რობაქიძე მიიჩნევს საქმეს, სიფხიზლეს, სარგებლიანობას, რაც, მისი განმარტებით, „მორალური ხარისხის ის კომპლექსია, რომელსაც გამოხატავს გერმანული სიტყვა – „Tüchtigkeit“ (ნიჭი, პროფესიონალიზმი, შრომისმოყვარეობა)“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 339).

წერილში „გერმანიის სულიერი არსის შესახებ“ რობაქიძე დაასკვნის: „თანამედროვე გერმანია – ეს არის ახალი წარმართობა“. მწერალი იზიარებს ს. ფრანკის თეზას: „წარმართობის დაძლევა შეუძლია მხოლოდ „ქრისტეს აღმოსავლეთს“.

გრიგოლ რობაქიძის ანალიტიკური სტატია „გეორგ ზიმელი გერმანიის ბედის შესახებ“ გაზეთ „კავკაზში“ 1915 წლის 29 აპრილს „გრ. რობაქიძე-კავკასიელის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნდა. მწერალი სიღრმისეულად მსჯელობს ებრაული წარმომავლობის გერმანელი მოაზროვნის, გეორგ ზიმელის მიერ 1914 წლის 7 ნოემბერს წარმოთქმული სიტყვის შესახებ. რობაქიძის აზრით, ზიმელი – „სოციალური მოვლენების ნამდვილად გაწაფული ანალიტიკოსი“ „მსოფლიო ხანძრის დროსაც“ არ ღალატობს „ინტელექტუალურ სინდისს“ და მისი სიტყვა „მნიშვნელოვანია გერმანიის სულიერი კრიზისის დასახასიათებლად“. იმავე წერილში გაანალიზებულია ზიმელის სიტყვის უმთავრესი დებულებანი. აღნიშნულია, რომ ომის გამოცხადებისთანავე გერმანია „საშიშმა წინათგრძნობამ მოიცვა“, რომლის მსგავსი შეგრძნება უნდა ჰქონოდა ადამიანს, მეთერთმეტე საუკუნის დასაწყისში

სამყაროს აღსასრულს რომ ელოდა. გერმანული საზოგადოება გრძნობდა, რომ ქვეყანა „ჩააგდეს ადუღებულ ქვაბში“ და ომის შედეგად მისგან უნდა დაბადებულიყო „სულ სხვა გერმანია“. რობაქიძის თქმით, ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე მყოფი ერი ამ გრძნობამ გააერთიანა, პიროვნება ნაციის იდენტური გახდა, ადამიანთა კლასობრივი და სხვა ტიპის დაყოფა გაქრა და „მის ადგილას აღმოცენდა ორგანული მთლიანობა... ყველამ შეიგრძნო, რომ „ის იმყოფება დროის გასაყარზე... ჩვენ განვიცდიდით „სამყაროს მთლიანობის განუმეორებელ ფაქტს“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 251).

ქართველი მწერალი ფიქრობს, რომ, პირველი მსოფლიო ომის შედეგის მიუხედავად, მატერიალური ზარალი უზარმაზარი იქნება. ის შენიშნავს, თუ 1870 წლის ომის დროს გერმანიას უკვე ჰქონდა იდეა, ახლანდელი ომის პირობებში ყოფნა-არყოფნის მდგომარეობამ გერმანიას შთააგონა იდეა. გეორგ ზიმელს თავის სიტყვაში აღუნიშნავს, რომ ფართომასშტაბიან მსოფლიო ომს საზოგადოების განახლება, ახალი ადამიანების შექმნა უნდა მოჰყვეს. მისი გაგებით, „ეს არის თანამედროვე ომის მისტიკური არსი“. გრიგოლ რობაქიძეს ეჭვი ეპარება გეორგ ზიმელის ობიექტურობაში და ახალი გერმანელის შობის მისეულ იდეას აკრიტიკებს. რობაქიძე მიიჩნევს, რომ იმდროინდელ გერმანიას მამონიზმთან ერთად სხვა ცოდვაც ჰქონდა: „ნაციონალური შუღლი, საკუთარი თავის გაღმერთება და გაკერპება“, რისი დამღევეც მხოლოდ რელიგიის დახმარებით შეიძლებოდა. კრიტიკული შეფასების მიუხედავად, ქართველი მწერალი ფიქრობს, რომ გეორგ ზიმელი გერმანიის შვილია და მას თავისი სამშობლო უყვარს. „მას სურს, შეცვალოს გერმანელი ადამიანის სულიერი სახე“. ზიმელის შეხედულებით, გერმანია უნდა აღორძინდეს და აღორძინდება კიდეც, მაგრამ, რობაქიძის აზრით, ამისთვის ომი აუცილებელი არ არის.

ანალიტიკური სიღრმით გამოირჩევა გრიგოლ რობაქიძის წერილი „გერმანიის ზრდა და ძლევამოსილების კულტი“, რომელიც 1914 წლის 21 ნოემბერს გაზეთ „კავკაზში“ „გ. რ.-კ.“-ის ფსევდონიმით დაიბეჭდა. ავტორი 1910-იანი წლების გერმანიის ფენომენზე მსჯელობს და მიუთითებს, რომ ამ ქვეყანამ თითქმის მთელი მსოფლიო საბედისწერო, თამამი გამოწვევის წინაშე დააყენა, რაც, ბუნებრივია, რობაქიძესაც აშფოთებს. ომს მწერალი „ზახუნარევი სიგაიის მაჩვენებლად“, „საბედისწერო ძალით მოვლენილად“ მიიჩნევს. გრიგოლ რობაქიძის მოსაზრებით, იმდროინდელი გერმანიის ბედისწერის ძირითადი მონახაზი „უზომო და თითქოს უმაგალითო ძალის კულტის“ შედეგია.

მწერალი იმ მიზეზებს აანალიზებს, რომლებმაც გერმანიაში ამ კულტის ჩამოყალიბება გამოიწვია. ის იხსენებს მე-19 საუკუნის დასაწყისს, როდესაც გერმანია დაქუცმაცებული იყო და როგორც „პატრიოტები“, ისე „რომანტიკოსები“ თანამემამულეებს გერმანული მიწების გაერთიანებისაკენ მოუწოდებდნენ. 1862 წელს კი პრუსიის პრემიერ-მინისტრის თანამდებობაზე დაინიშნა ბისმარკი, „სახელმწიფო გენიოსი, რომელიც თითქოსდა წინასწარმეტყველებით იყო მოწოდებული გერმანიის გაერთიანებისათვის“. მან ჩამოაყალიბა ჩრდილო-გერმანული კავშირი, სადაც გაბატონებული მდგომარეობა პრუსიას ეჭირა. რობაქიძის შენიშვნით, გერმანიის პოლიტიკური გაერთიანებისაკენ მიმავალი გზა სამხრეთთან საბაჟო ხელშეკრულების დადებამ დააჩქარა, ხოლო 1870 წლის ომმა საფრანგეთთან „გამოაჩინა გაერთიანებული გერმანიის ძალა და ამ უკანასკნელის გაერთიანება ბოლომდე მიიყვანა“.

იმავე წერილში რობაქიძე თვალს ადევნებს გერმანიის მოსახლეობის სწრაფ ზრდას. მისი ცნობით, ქვეყანაში 1861 წელს 25 მილიონი ადამიანი ცხოვრობდა, 1912 წელს – 66 მილიონი. რობაქიძის ინფორმაციით, XX საუკუნის დასაწყისში ევროპაში მცხოვრები გერმანელების რიცხვი 76-77 მილიონს შეადგენდა. ამას ემატებოდა კიდეც 12 მილიონი გერმანელი, რომლებიც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ბინადრობდნენ.

წერილში „გერმანიის ზრდა და ძლევამოსილების კულტი“ ავტორი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სწრაფ ტემპებზეც ჩერდება. მისი მითითებით, XIX საუკუნის დასაწყისში გერმანია წარმოადგენდა მიწათმოქმედების ქვეყანას და მოსახლეობის სამი მეოთხედი სოფლად ცხოვრობდა, კაპიტალისტური გერმანია კი მხოლოდ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში გაჩნდა. ამავე დროს,

XX საუკუნის დასაწყისში დიდი სავაჭრო ქვეყნების რიგში გერმანიამ მეოთხე ადგილი დაიკავა (ინგლისი, საფრანგეთი, აშშ, გერმანია), იმჟამად კი ინგლისის შემდეგ მას მეორე ადგილი ეჭირა. ამგვარად, უკვე მეოცე საუკუნის დასაწყისში მსოფლიოს წინაშე ეკონომიკურად გიგანტურად განვითარებული სახელმწიფო – გერმანია წარსდგა. იმავე წერილში რობაქიძე გერმანიის სულიერი სფეროს წარმატებებსაც იხსენებს, კერძოდ, XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე „გენიალურ პოეტებსა და მოაზროვნეებს“.

ნაშრომში გრიგოლ რობაქიძეს მოაქვს გერმანიის გაერთიანების იდეის შესახებ არსებული მოსაზრებები. კერძოდ, ის იმოწმებს ფილოსოფოს იოჰან გოტლიბ ფიხტეს შეხედულებას, რომლის თანახმად, ერთიანი გერმანული მონარქიის შექმნა უბედურებაა. ქართველი მწერალი თავისი ანალიტიკური ოპუსის ბოლოს დაასკვნის: „გერმანიის ზრდა გერმანიის ბედისწერაა. მისი ძალა, მისი სისუსტე“. რობაქიძე მიიჩნევს, რომ „ძალის კულტი გერმანულ სულში კიდევ უფრო ღრმად იდგამს ფესვებს... ძალაუფლებისკენ სწრაფვა მატულობს“.

საგულისხმოა მწერლის კიდევ ერთი დაკვირვება. მისი აზრით, გერმანიის ზრდის შედეგად ჩამოყალიბდა „ორგანიზებული ძალის კულტი“, რასაც არსით ინდივიდუალისტური გერმანული კულტურის სპეციფიკურმა თავისებურებამაც შეუწყო ხელი. გერმანელი ხალხის მისწრაფებებში მწერალი ხედავს „საფრთხისშემცველ ცდუნებას“, საკუთარი „გამორჩეულობის“ შეგრძნებას, რასაც ძალაუფლებისა და ძლიერებისაკენ სწრაფვა განაპირობებს. აქვე რობაქიძეს ახსენდება ნიცშეს ფრაზა: „ძლიერება აბრიყვებს“. წერილში დამოწმებულია პაულ რორბახის მოსაზრება, რომლის მიხედვით, თუ XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნის გერმანია მაღალი „ნაციონალური იდეით იყო შთაგონებული“, XIX საუკუნის მეორე ნახევრის გერმანია „თანდათან გადაიქცა საქონლის გასაღების საერთაშორისო ბაზრად“.

კონცეპტუალურ დასკვნებს გვთავაზობს გრიგოლ რობაქიძე წერილში „ევროპის სულიერი სახე ომის წინ“, სადაც ავტორი 1910-იანი წლების მსოფლიოს შინაგანი განვითარების უმთავრეს მარკერებზე მსჯელობს. ნაშრომი 1915 წლის 29 ნოემბერს გაზეთ „კავკაზში“ „გრ. რობაქიძე-კავკასიელის“ ხელმოწერით გამოქვეყნდა. წერილში აღნიშნულია, რომ ევროპა დიდ ისტორიულ გზა-ჯვარედინზეა, მას „აუჯანყდა მარსის პირქუში ფიგურა“ და ცეცხლითა და მახვილით იჭედება კაცობრიობის ისტორია“. რობაქიძე ფიქრობს, რომ ომის პირობებში კულტურაც შინაგან გარდატეხას განიცდის: „რა იქნება – აი, კითხვა, რომელიც აწუხებს ევროპული კულტურის თავყვანის-მცემლებს“ (რობაქიძე 2014: 220). ამ კითხვის პასუხად რობაქიძე ცდილობს, თუნდაც ესკიზურად გამოკვეთოს ევროპის სულიერი სახე ომის წინ. ამისათვის ის იყენებს გერმანელი თეორეტიკოსის, რიჰარდ ჰამანის ომამდე გამოცემულ წიგნს „იმპრესიონიზმი ცხოვრებასა და ხელოვნებაში“, სადაც ავტორი აღნიშნავს, რომ იმდროინდელი ევროპის სვლა-გეზი იმპრესიონიზმის ნიშნით არის აღბეჭდილი. ჰამანის აზრით, იმპრესიონიზმი ევროპული კულტურის სტილია.

გრიგოლ რობაქიძე განმარტავს რიჰარდ ჰამანის ამ დებულებას და მიუთითებს, რომ ჰამანი ესთეტია და თავის ნაშრომში ესთეტიკის ტერმინებს იყენებს. ქართველი მწერლის შეხედულებით, ჰამანისეული იმპრესიონიზმი, უპირველესად, ნიშნავს ცხოვრებისეულ ფასეულობათა განცდის განსაკუთრებულ სტილს, კერძოდ, ინდივიდუალიზმის გაფეტიშებას: „ადამიანის პიროვნება – აბსოლუტი – აი, რას განიცდის თანამედროვე ევროპელი“. შესაბამისად, ამგვარი მენტალობის ადამიანთა ინდივიდუალიზმი სახელმწიფოს სრულ უარყოფაში ვლინდება. ისინი იზიარებენ ნიცშეს დებულებას: სახელმწიფო ყველაზე ცივი ურჩხულია ყველა ცივ ურჩხულთა შორის. რობაქიძის დაკვირვებით, ადამიანის პირადი ცხოვრების კულტი იწვევს სამშობლოს, ოჯახისა და ოჯახური კავშირების შინაგან უარყოფას. „თანამედროვე ევროპელი ყველგან სახლში გრძნობს თავს“, – შენიშნავს ქართველი მწერალი.

იმავე ანალიტიკურ წერილში ავტორი მსჯელობს პირველ მსოფლიო ომამდელი ევროპის ახალ ეთიკურ სახეზე, რაც პირადი ცხოვრების კულტმა წარმოშვა. მისი შეფასებით, თვით კეთილ-შობილებამ – ყველაზე დიდმა სათნოებამ – ახალ პირობებში უარყოფითი ხასიათი მიიღო: ადა-

მიანებმა დაივიწყეს მოვალეობა სხვათა წინაშე, „*მოდერნის სიმბოლოდ ნილაბი იქცევა*“, ადამიანები ერთმანეთს შორდებიან და „*მარტოობა, თავის მხრივ, ხდება კულტი; ის მხოლოდ „რჩეულთათვის“ არსებობს*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 221). აქედან – „*თანამედროვე კულტურის შემქმნელების წარმოდგენელი ამპარტავნება – ნიცშესეული ამპარტავნება*“, საკუთარი თავის გაღმერთებაში რომ გადადის.

წერილში დამოწმებულია რიჰარდ ჰამანის მოსაზრება, რომლის თანახმად, იმპრესიონისტული კულტურა არ უფრთხილდება სხვათა ცხოვრებას და სისასტიკის მიმართ გულგრილია. ის ბოჰემის განვითარებას უწყობს ხელს. „*ხასიათების კაპრიზით ცხოვრება – აი, იმპრესიონისტული ცხოვრების ფილოსოფიის მთავარი დოგმა*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 222). აქვე საუბარია იმპრესიონისტულ რელიგიაზე, რომელსაც ავტორი იმპრესიონისტულ პანთეიზმს უწოდებს. თავის მხრივ, ეს პარადიგმა ყოველგვარი საზღვრის განადგურებას, სამყაროს ყველა ხის ნაყოფის შეცნობას გულისხმობს. „*ინდივიდუალური ნების ესთეტიკური თრობა, მიძინება – აი, ამ კულტის დამახასიათებელი ნიშანი*“, – წერს რობაქიძე. მისი დეფინიციით, იმპრესიონისტული ეთიკის ინტერესის სფეროში შემოდის „*ანომალური*“, „*დანაშაულებრივი*“, ყველგან და ყველგან – დეკორატიულობისაკენ სწრაფვა.

პირველი მსოფლიო ომის მძვინვარების ჟამს გრიგოლ რობაქიძეს აფიქრებს ევროპის კულტურული მომავალი. სხვათა მსგავსად, მან არ იცის, რა იქნება ხვალ და კვლავ ფრიდრიხ ნიცშეს მიმართავს, რომელმაც „*მოდერნის კულტურის სნეულებას*“ უკიდურესი ინდივიდუალიზმი უწოდა. რობაქიძე განმარტავს: „*სინამდვილეში, პიროვნებას არ შეუძლია აბსოლუტად ქცევა, ვინაიდან საკუთარ განდგომაში გამოსავლის პოვნა შეუძლებელია... საკუთარ თავში ჩაკეტილი პიროვნება – არის ოდენ ციხე, რომელსაც არა აქვს გამოსასვლელი კარი*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 225). გრიგოლ რობაქიძე ევროპის მომავალს რელიგიურობის ფაქტორის გაძლიერებაში ხედავს, რათა ომის დასრულებისთავე ევროპის სულიერი კრიზისი მის სასარგებლოდ დასრულდეს: „*რელიგიური განახლება – აი, მომავალი ევროპული კულტურის განვითარების მაგისტრალი*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 226).

კულტურის პარადიგმის ორიგინალური განმარტების მცდელობაა რობაქიძის ოპუსი „*რა წარმოადგენს კულტურას?*“ ავტორი წარმოადგენს ამ ცნების მარტივ გაგებას, რომლის თანახმად, კულტურა ბუნებასა და პირველყოფილობაზე გარეგნული გამარჯვებაა. ის არის სულის შემოქმედებითი შთაგონება, ფილოსოფიურად – სულის დაბრუნება საკუთარ თავთან. გრიგოლ რობაქიძე იმეორებს გეორგ ზიმელის შეხედულებას: „*ყოველ ინდივიდუალურ სულში უკვე ჩადებულია „მისი იდეალური გეგმის ესკიზი“. ამ ესკიზის შემოქმედებითი აღმოჩენა კი არის ინდივიდუალური სულის კულტურული გარდასახვა*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 265). იმავე წერილში წარმოადგენილია კულტურის ცნების მეორე დეფინიცია, რომლის თანახმად, კულტურა არის „*სულის შემოქმედებითი შთაგონება, მისი დასაბამისმიერი სახის ხორცშესხმა, ხოლო, თავის მხრივ, „სულის ხორცშესხმა, მისი იდეალური ესკიზის აღმოჩენა თავისთავად გულისხმობს სამყაროს ლოგოსის არსებობას*“. რობაქიძის დაზუსტებით, ლოგოსის გარეთ არც კულტურა არსებობს, როგორც მოვლენა. „*აქედან მოდის ღმერთკაცის იდეა, როგორც კულტურის ცენტრალური საკითხი: სამყაროში ლოგოსის გამოცხადება და ამ გამოცხადების სამყაროს მიერ მიღება*“. რობაქიძის წერილის მიხედვით, კულტურას ქმნის სუბიექტური სული, შემდეგ ის ობიექტური ხდება, რის მტკიცებულებას პირველი მსოფლიო ომი წარმოადგენს. რობაქიძის დაკვირვებით, ეს ომი ევროპული კულტურისათვის განმსაზღვრელი გახდა.

მიმდინარე მსოფლიო ომს ეძღვნება გრიგოლ რობაქიძის წერილი „*მეტერლინკის სტატიის შესახებ*“, რომელშიც გაანალიზებულია მორის მეტერლინკის ოპუსი, რომელიც პოეტმა პარიზის ერთ-ერთ გაზეთში გამოაქვეყნა. რობაქიძის აზრით, „*მსხვერვამდე ფაქიზი მეტერლინკი მისტიკოსია და აქაც არ ღალატობს მოვლენათა მისტიკურ შეცნობას*“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 277). შესაბამისად, ის ომსაც „*ყოფის მისტიკური გეგმით განიხილავს*“. მისი შეფასებით, „*ომის სუფთა გარეგ-*

ნული საფუძველი გერმანელი ხალხის შური და სიძუნწეა, მათი მისწრაფება მსოფლიო ჰეგემონიისაკენ“.

გრიგოლ რობაქიძეს წერილში მოაქვს მორის მეტერლინკის ორიგინალური კონცეფცია, რომლის თანახმად, საფრანგეთმა უკვე გაიარა მსოფლიო ჰეგემონიის ეპოქა, ინგლისის ჰეგემონობაც სრულდება, რუსეთი ამისათვის ჯერ ახალგაზრდაა და „ჩება გერმანია, რომელიც საკმაოდ მომწიფებული და ძლიერია იმისთვის, რომ პრეტენზია ჰქონდეს მსოფლიო ბატონობაზე“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 278). მეტერლინკის დასკვნით, მიმდინარე ომში კაცობრიობა პირველად ამარცხებს ბედისწერას: „მოკავშირეებმა საფუძველში უნდა გაანადგურონ გერმანული მილიტარიზმი“. ამის შემდეგ ისტორიაში ახალი ერა უნდა დაიწყოს, ერა, როდესაც სამყაროს მმართველები ჭკვიანი ადამიანები გახდებიან. გრიგოლ რობაქიძე მეტერლინკის დასკვნებს ბოლომდე ვერ იზიარებს. მისი შეფასებით, ცხოვრებაში ყველაფერს ბედისწერა არ განსაზღვრავს, ხოლო მორის მეტერლინკი უპირველესად პოეტია და არა პოლიტიკოსი, ისტორიკოსი, ან სტრატეგი.

ქართველი მწერლის დაკვირვებით, პირველი მსოფლიო ომი „ძალიან ჰგავს პლანეტების ბრძოლას – იმდენი რამ არის მასში სტიქიური, ირაციონალური და, შესაბამისად, საბედისწეროც“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 280). შესაბამისად, ეს „პლანეტათაშორისი ომი“ ცხოვრების პლანეტარულ ფერისცვალებასაც გამოიწვევს, რისთვისაც დიდი რყევა, უკიდურესი დამაბულობაა საჭირო. „ომს ასულდგმულებს არა ჰამლეტის ფიქრები, არამედ ნაპოლეონის ნება“, – დაასკვნის შემოქმედი. ის ფიქრობს, რომ „ომი მიმდინარეობს არა მხოლოდ იმ ველზე, სადაც იბრძვიან ჯარები, ის თავს შეგვახსენებს ასევე ადამიანური ცნობიერების ბნელ კუნჭულებშიც“ („ფოთლები“) (რობაქიძე, 2014, გვ. 300).

გრიგოლ რობაქიძე შემფოთებულია „დიდი ომის“ მასშტაბებით. მისი თქმით, ევროპის სახელმწიფოთა არნახული დაპირისპირების შედეგად ნადგურდება კულტურული ფასეულობანი, ხდება რწმენის, ეთიკური იდეალების, რელიგიური მონაპოვრების ნგრევა (იხ. მისი წერილი „კლასთა შორის ბრძოლა“). მაგრამ, ამავე დროს, ომის ქარ-ცეცხლში იშლება კლასობრივი დაყოფის კვალი, ზეიმობს სამშობლოს იდეა, რასაც კაცობრიობის იდეასთან ზემეპირიულად მივყავართ.

წერილში „ომი და ხელოვნება“ მწერალს ამფოთებს იმდროინდელ შემოქმედთა ბედი და კითხულობს: „განა ამ მძიმე რყევის დღეებში შესაძლებელია, ხელოვანმა რაიმე შექმნას?“ მისი შეხედულებით, ომის ქარ-ცეცხლში მოხვედრილ ხელოვანს მზიანი სინათლე და აღმაფრენა აკლია. საზოგადოდ, ომი რობაქიძისათვის „სტიქიის სიგიჟე და ადამიანთა უგუნურებაა“. მისი აზრით, უმჯობესი იქნებოდა, „პროგრესისკენ გადაგვესროლა ის კოლოსალური ენერჯია, რომელსაც შთანთქავს ომის გაუმადლარი ღმერთი! მაშინ როგორ აყვავდებოდა სამყარო!“ (იხ. წერილი „ხმლებს შორის“).

შტეფან ცვაიგმა პირველ მსოფლიო ომს „ჩვენი დროის უდიდესი დანაშაული“ უწოდა, „დიდი ომი“ 1919 წლის 28 ივნისს პარიზის (ვერსალის) ხელშეკრულებით დამთავრდა. მისმა შედეგებმა ახალი მსოფლიო პოლიტიკური რუკა დაამკვიდრა: ოთხი იმპერია დაიშალა და ბევრმა ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მიიღო. ამავე დროს, შეიქმნა ახალი საერთაშორისო ორგანიზაციები, გავრცელდა ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულების იდეოლოგიები, შეიქმნა ერთა ლიგა, რომლის მთავარი არქიტექტორი ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტი ვუდრო ვილსონი გახლდათ.

პირველმა მსოფლიო ომმა 8-10 მილიონი ადამიანის სიცოცხლე იმსხვერპლა. მან უდიდესი გავლენა იქონია კულტურაზე, კაცობრიობის აზროვნებაზე. ომგამოვლილ ადამიანებს ამერიკელმა მწერალმა გერტრუდა ფონ სტაინმა „დაკარგული თაობა“ უწოდა. ამავე დროს, როგორც სპეციალისტები მიუთითებენ, პირველმა მსოფლიო ომმა არსებითად შეცვალა და განავითარა სამხედრო ტექნიკა. „პირველად გამოიყენეს ტყვიამფრქვევები, აგრეთვე, დიდძალი მავთულხლართები და სანგრები“ (რონდელი, 2014, გვ. 8). „დიდი ომში“ პირველად გამოუყენებიათ ასევე ქიმიური იარაღი (გაზი), ტანკები, ცეხლმფრქვევები, სიღრმითი ბომბები, საბრძოლო ავიაცია, არტილერია, წყალქვეშა

ნავები. 1915 წელს „სანგრების ომით“ გამოწვეული ჩიხის გამო ბრიტანელებმა პირველი ტანკიც შექმნეს (ინგლისურად „Tank“ წყლის რკინის რეზერვუარს ნიშნავს □ დასახელება ქარხნის მუშებმა მასთან მსგავსების გამო შეურჩიეს).

ცნობილია, რომ 1919 წლის ვერსალის ზავი ომში დამარცხებული გერმანიისათვის მეტად მძიმე იყო, რაც პარიზის მოლაპარაკებებში მონაწილე დიდი ბრიტანეთის წარმომადგენელს, ჯონ მენარდ კეინსაც აღუნიშნავს. მისი განცხადებით, მძიმე ეკონომიკური სანქციები ევროპას ახალ ომამდე მიიყვანდა, რაც ოციოდე წლის შემდეგ რეალობად იქცა.

დამოწმებანი:

რობაკიძე, გრ. (2014). ომი და კულტურა (რუსულიდან თარგმნეს მანანა კვატაიამ და ნათია ორმოსადემ), თბილისი: „არტანუჯი“.

რონდელი, ა. (2014). პირველი მსოფლიო ომი, ჟურნალი „ჩემი სამყარო“, 3.

References:

Robakidze, G. (2014). Omi da k'ult'ura (rusulidan targmnes Manana K'vataiam da Natia Ormotsadzem). [War and Culture (translated from Russian by Manana Kvataia and Natia Ormotsadze)]. Tbilisi: "Art'anuji".

Rondeli, A. (2014). P'irveli msoplio omi. [World War I]. Journal "Chemi Samq'aro", 3.